

Prof. dr hab. Dorota Żołądź-Strzelczyk
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

Ocena dorobku naukowego i działalności organizacyjno-dydaktycznej

dr. Witolda Brzezińskiego

w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk
humanistycznych w dyscyplinie historia

Dr Witold Brzeziński ukończył studia na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika Toruniu w 1992 r. oraz dwa lata później w Budapeszcie uzyskując kolejno tytuł magistra historii, specjalność nauczycielska oraz Master of Art in Medieval Studies. W 2005 r. ukończył rozprawę doktorską pt. *Koligacje małżeńskie możnowładztwa wielkopolskiego w drugiej połowie XIV i pierwszej połowie XV wieku*, która została obroniona na Wydziale Nauk Historycznych UMK w Toruniu i tym samym Habilitant uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii. Rozprawa doktorska została opublikowana w 2012 r. i uzyskała I nagrodę w konkursie Nagroda „Studiów Źródłoznawczych” im. Prof. Stefana K. Kuczyńskiego w 2013 r. w kategorii książki z zakresu źródłoznawstwa i nauk pomocniczych historii.

W roku 1997 Habilitant podjął pracę na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, najpierw w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Pedagogiki i Psychologii, a następnie od 2019 r. na Wydziale Historycznym UKW. W tymże uniwersytecie zatrudniony jest do dnia dzisiejszego.

Habilitant jest autorem łącznie 42 tekstów, z czego w okresie po doktoracie powstały 2 monografie autorskie, w tym publikowana wersja doktoratu, 9 rozdziałów w pracach zbiorowych, 1 recenzja oraz 22 artykuły w czasopismach (dwa teksty w momencie przygotowywania informacji były w druku, obecnie zapewne zostały już opublikowane). Prace zbiorowe, w których publikował dr Brzeziński, przygotowane zostały w różnych ośrodkach uniwersyteckich, obok Bydgoszczy i Torunia, z którymi Habilitant jest związany, są to m.in. Warszawa, Łódź, Lublin. Wśród czasopism, na łamach których ukazały się artykuły autorstwa Habilitanta, znajdują się zarówno periodyki historyczne („Kwartalnik Historyczny”, „Roczniki

Historyczne”, „Średniowiecze Polski i Powszechne”), jak i historyczno-pedagogiczne („Biuletyn Historii Wychowania”, „Wychowanie w Rodzinie”) oraz pedagogiczne („Przegląd Pedagogiczny”).

Dr Witold Brzeziński znany jest zarówno w środowisku historyków jak i historyków wychowania m.in. dzięki uczestniczeniu w naukowych spotkaniach jednego i drugiego środowiska. W okresie po doktoracie, a więc po 2005 r., brał udział wygłaszając referaty w 22 konferencjach i seminariach naukowych. Były to m.in. III Kongres Mediewistów Polskich, I Zjazd Historyków Wychowania oraz inne spotkania organizowane przez różne polskie ośrodki uniwersyteckie (Wrocław, Poznań, Kraków, Warszawa, Lublin, Gorzów Wielkopolski), muzealne (Leszno), czy towarzystwa naukowe (Polskie Towarzystwo Heraldyczne, Włocławskie Towarzystwo Naukowe). Uczestniczył również w spotkaniach zagranicznych w Czechach i Wielkiej Brytanii.

Kolejnym polem jego aktywności naukowej był udział w realizacji projektu NCN pt. „Cyfrowa edycja kaliskich ksiąg ziemskich i grodzkich z przełomu XV i XVI wieku” realizowanego w latach 2015-2018. Uczestniczył również w pracach zespołu zajmującego się cyfrową edycją księgi grodzkiej wschowskiej. Obok cyfrowego redagowania zapisek Habilitant przygotował także komentarz źródłoznawczy. Uczestniczył (i nadal uczestniczy) także w realizowanym przez Wyższą Szkołę Wymiaru Sprawiedliwości projekcie „Prywatnoprawne aspekty przeciwdziałania przestępczości i pomocy ofiarom przestępstw”, w którym przygotował opracowanie dotyczące władzy rodzicielskiej w perspektywie historycznej (średniowiecze i nowożytność).

Ponadto był członkiem redakcji i sekretarzem czasopisma „Filozofia Edukacji” wydawanego w UKW w Bydgoszczy. Zapraszany jest także do przygotowania recenzji artykułów publikowanych na łamach czasopism.

Dr Brzeziński był i jest aktywny również na innych polach – organizacyjnym i dydaktycznym. Uczestniczył i uczestniczy w pracach gremiów ogólnouniwersyteckich i wydziałowych. Był członkiem Senatu UKW w latach 2016-2020, Rady Wydziału Pedagogiki i Psychologii z wyboru jako reprezentant grupy adiunktów w latach 2016-2019. Ponadto uczestniczył przez trzy kadencje w pracach Wydziałowej Komisji ds. Nauki na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UKW (lata 2008 - 2019), przez dwie kadencje w pracach Wydziałowej Komisji ds. Oceny Nauczycieli Akademickich na Wydziale Pedagogiki i

Psychologii UKW (lata 2012 - 2019). Od 2019 r. na Wydziale Historycznym UKW jest członkiem Rady Programowej na kierunku historia I i II stopnia.

W zakresie działalności dydaktycznej wspomnieć należy prowadzenie zajęć w Instytucie Pedagogiki i Wydziale Historycznym UKW z kilku przedmiotów, zarówno tych o charakterze zajęć kursowych, obowiązkowych dla wszystkich studentów (historia wychowania na pedagogice czy historia państwa i prawa, historia rodziny na historii) jak i zajęć fakultatywnych, wybieranych przez studentów. W ramach tych ostatnich dr Brzeziński prowadził wykłady ogólnouczelniane dla studentów z różnych kierunków studiów m.in. z zakresu dziejów kobiet, rodziny i dzieciństwa. Na szczególną uwagę zasługują wykłady prowadzone w języku angielskim dla uczestników programu Erasmus: *Marriage and Family in Premodern Europe*, *Women in Premodern Europe* oraz *Childhood in Premodern Europe*. W ramach tego programu Habilitant prowadził również wykłady w Paderborn w oddziale Katholische Hochschule Nordrhein-Westfalen (*Child abandonment and taking care of abandoned children in pre-modern Poland*).

Ponadto prowadził seminaria dyplomowe na studiach I i II stopnia na pedagogice, był promotorem 40 prac licencjackich i 25 magisterskich. Pełnił funkcję promotora pomocniczego doktoratu napisanego pod kierunkiem dr hab. Piotra Kostyła, obronionego w 2020 r. Dr Brzeziński doskonalił swoje kompetencje dydaktyczne poprzez ukończenie kursu z ramach projektu „Innowacyjny Dydaktyk UKW”.

Dorobek dr. Witolda Brzezińskiego jest znaczący, koncentruje swoje zainteresowania naukowe na czasach średniowiecza, szczególnie interesuje go późne średniowiecze polskie i zagadnienia z zakresu historii społecznej i kulturowej. Sięga również do szerszej problematyki omawiając ważne zagadnienia w perspektywie dziejów europejskich. Habilitant wyróżnia w swym dorobku i zainteresowaniach cztery wiodące zagadnienia. Są to: *Kobiety i ich życie w przeszłości – w kręgu praktyki społecznej i kulturowych idei*, *Rodzina oraz społeczne znaczenie i rola więzi rodzinnych i rodowych w warstwie szlacheckiej w późnośredniowiecznej Polsce*, *Rodzina jako grupa społeczna i środowisko wychowawcze w średniowieczu i wczesnych czasach nowożytnych – w kręgu historii kultury*, *Obraz dziecka i dzieciństwa w kulturze okresu średniowiecza i odrodzenia*. Zagadnienia te zostały przez dr. Brzezińskiego omówione w oparciu o szeroką i różnorodną bazę źródłową z wykorzystaniem opracowań i przedstawione z wybranymi przykładami w autoreferacie. Pokazują rozległość zainteresowań Habilitanta, ale jednocześnie konsekwencję w podejmowanych problemach badawczych.

Na szczególne podkreślenie zasługuje różnorodność podstawy źródłowej, do której sięga Habilitant. Z jednej strony są to źródła polskie drukowane i rękopiśmienne, archiwalne (z racji skoncentrowania zainteresowań Habilitanta na średniowiecznej Wielkopolsce wykorzystuje on przede wszystkim w swych pracach materiały zgromadzone w Archiwum Państwowym w Poznaniu), z drugiej ważne w dziejach powszechnych źródła stanowiące podstawę do rozważań z zakresu m.in. dziejów dzieciństwa (sięga m.in. do prac Wincentego z Beauvais, Wilhelma Peraldusa, Idziego Rzymianina, Konrada z Megenburga, Konrada z Byczyny, Bartłomieja Anglika oraz Erazma z Rotterdamu).

Ze źródłami związany jest jeszcze jeden obszar zainteresowań Habilitanta, mianowicie edycje źródeł - elektroniczna edycja i indeksacja źródeł rękopiśmiennych. W jego ramach dr Brzeziński uczestniczył w realizacji projektów badawczych (*Edycja cyfrowa księgi grodzkiej wschowskiej (1495 – 1526)*, *Elektroniczne indeksy do ksiąg sądów szlacheckich powiatu kaliskiego (ok. 1470 – 1519)*). W ramach tych projektów opracowywał edycje cyfrowe źródeł oraz komentarze do nich. Rezultaty tych prac dostępne są na portalu internetowym *Atlas Fontium*.

Przedstawiona do oceny praca, będąca podstawą do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego, zatytułowana została *Życie szlachcianki w późnośredniowiecznej Wielkopolsce. Magnificae et generosae. Zagadnienia demograficzne i majątkowe* i liczy 832 strony. Składa się ona ze wstępu, dwóch działów, zakończenia, bibliografii oraz indeksów.

Wstęp zawiera wszystkie niezbędne elementy, m.in. uzasadnienie wyboru tematyki prezentowanej w pracy, która, jak pisze dr Brzeziński „wynika z indywidualnych zainteresowań”, ale również z wytyczania nowych kierunków i pól badań oraz „nowymi do nich podejściami, także możliwościami i ograniczeniami”. Jak słusznie zauważa Autor „nie jest możliwe napisanie jednej historii wspólnej dla wszystkich kobiet w średniowieczu, podobnie jak i w każdym innym okresie” (s. 9). Stąd dokonany przez dr. Brzezińskiego wybór i ograniczenie się do historii szlachcianek i doprecyzowanie chronologiczne (późne średniowiecze) oraz geograficzne (Wielkopolska). Uwarunkowania z tym związane, wspomniane możliwości i ograniczenia wynikają z dotychczasowego stanu badań oraz przede wszystkim z dostępnych źródeł. Jak zauważa Autor istniejące opracowania, skądinąd bardzo cenne, wymagają uzupełnienia i doprecyzowania, zważywszy na fakt, iż przede wszystkim bazowały na publikowanych materiałach źródłowych, poprzez poszerzenie podstawy źródłowej o źródła rękopiśmienne. W odniesieniu do późnego średniowiecza zasób źródeł dotyczących kobiet jest stosunkowo ograniczony, podobnie zawarte w nim informacje. Habilitant dokonał wyboru źródeł ograniczając się zasadniczo do ksiąg ziemskich i grodzkich, zarówno tych

wydanych drukiem, jak i rękopiśmiennych z XV i początków XVI wieku. Wykorzystał także wybrane księgi Metryki Koronnej. Ponadto sięgnął do źródeł z zakresu historii prawa. We wstępie zaznaczył, że pominął źródła kościelne, co wedle jego słów „nie wpływa na jakość poczynionych ustaleń”.

Zważywszy na to, iż zapisy w księgach ziemskich i grodzkich są jednym z ważniejszych źródeł umożliwiającym w określonym zakresie odtworzenie ważnych wydarzeń z życia konkretnych ludzi, takich jak narodziny, zmiana stanu cywilnego, czy śmierć oraz spraw majątkowych, i co ważne informacje te dotyczą nie tylko mężczyzn, ale także kobiet, tego rodzaju przekazy źródłowe powinny zostać w jak najszerszym zakresie przeanalizowane i wykorzystane. Należy jednocześnie pamiętać, co podnosili już niejednokrotnie historycy, o ograniczeniach tego rodzaju przekazów źródłowych. Pisał o tym m.in. W. Dworzaczek: „księgi sądowe pozwalają na rekonstruowanie rodzin w sposób tylko względnie pełny, ograniczany do osób zdolnych do samodzielnych transakcji prawnych, bądź zamęścia”.

Dr Brzeziński podjął się w omawianej pracy zadania opracowania zagadnień demograficznych i majątkowych w odniesieniu do wybranej grupy społecznej z wykorzystaniem wspomnianych źródeł. Tematykę tę podejmował już wcześniej w swoich artykułach i rozprawach, ale omawiana publikacja zbiera dotychczasowe konstatacje, uzupełnia je dając komplementarny obraz pewnych wybranych zagadnień dotyczących życia szlachcianek w późnośredniowiecznej Wielkopolsce.

Pierwszy dział podzielony został na dwie części. Pierwsza zatytułowana *Życie szlachcianki w perspektywie demograficznej* zawiera dwa rozdziały. Są to *Bieg życia* oraz *Bycie matką*, które z kolei podzielone są na mniejsze części. W pierwszym rozdziale omówione zostały zagadnienia związane z wiekiem, w którym wydawano dziewczęta za mąż, czasem trwania związków małżeńskich, stanem cywilnym i wiekiem mężów, przedstawione zostały kwestie wdowieństwa oraz zagadnienia związane z długością życia kobiet z omawianej grupy. Konstatacje poczynione w tej części książki zasadniczo nie odbiegają od ustaleń innych badaczy podejmujących podobną problematykę.

Drugi rozdział poświęcony został macierzyństwu szlachcianek wielkopolskich. Autor podjął się próby ustalenia liczby dzieci, które rodziły w okresie swojego małżeństwa/swoich małżeństw. Wpływ na tę liczbę miał wiek, w którym zawierały związek, długość trwania związku/związków oraz długość życia szlachcianki. To są parametry, które można ustalić analizując zapiski w księgach, inne takie jak stan zdrowia, płodność (czy raczej bezpłodność któregoś z małżonków), styl życia, dieta itp., a więc wszystko to, co mogło wpływać na posiadanie potomstwa, zasadniczo umyka, gdy ograniczamy się do analizowania źródeł w

rodzaju ksiąg sądowych. W tym przypadku szczególnie mocno odczuwany jest również zakres informacji przekazywanych w źródłach, najczęściej nie odnotowywano w nich poronień oraz dzieci zmarłych bardzo wcześnie, w trakcie porodu lub tuż po przyjściu na świat i we wczesnym dzieciństwie. Brak w nich również najczęściej informacji o dzieciach chorych, niepełnosprawnych. A brak tych informacji powoduje, że dysponujemy niepełnymi danymi, zaburzającymi obraz. Dodatkowy kłopot sprawia fakt, iż nie zawsze wykorzystywane źródła informowały o dzieciach płci żeńskiej, co również zaburza obraz.

Mimo tych wszystkich braków i zastrzeżeń dotyczących źródeł badania nad dziećmi kobiet w różnych okresach są ważne, ponieważ posiadanie, lub brak potomstwa miały istotny wpływ na sytuację kobiety, decydowały o jej pozycji w rodzinie, czy społeczeństwie. Rozważania zawarte w tej części pracy dr. Brzezińskiego stanowią kolejny, ważny krok w tych badaniach.

Druga część pt. *Majątek w życiu szlachcianki* zawiera trzy rozdziały omawiające ważne zagadnienia związane z rolą i znaczeniem majątku w życiu kobiet. Wyróżnione zostały następujące zagadnienia: dziedziczny majątek ziemski i ruchomy, majątek otrzymany w darze od męża i rozporządzanie majątkiem. Podobnie jak w części pierwszej Habilitant sięgnął do opracowań, które w tym zakresie są bogate i różnorodne i wykorzystując regulacje prawne oraz dane dotyczące prezentowanych w katalogu niewiast omówił szczegółowo poszczególne zagadnienia zaznaczając, iż rozważania te i wyciągane wnioski dotyczą konkretnej grupy kobiet, ale jednocześnie można je odnieść do „szerszej zbiorowości kobiet z kręgu możnowładczej i zamożnej, średniej szlachty nie tylko z Wielkopolski, ale także pozostałych dzielnic Polski w badanym obszarze”. Ustalenia Habilitanta stanowią w jego zamiarze również punkt wyjścia do dalszych badań, porównań czy weryfikacji. Tę część publikacji kończy obszerne podsumowanie zawierające najważniejsze wnioski z wcześniejszych rozważań.

Bardzo ważną i cenną częścią publikacji jest *Katalog*, w którym zamieszczono 84 biogramy szlachcianek wielkopolskich. Dr Brzeziński zastrzega, iż „celem biogramów nie było przedstawienie ogółu dostępnych informacji, jakie źródła przynoszą o danej szlachciance”. Niestety, informacje w nich zawarte ograniczone są do danych dotyczących pochodzenia, rodzinnych koligacji, zawartych małżeństw. Poza tym zamieszczone są w biogramach dane dotyczące zagadnień analizowanych w książce, więc te dotyczące zagadnień demograficznych i majątkowych. Zapewne sięgnięcie do innych rodzajów źródeł (np. proveniencji kościelnej, z których Autor zrezygnował) pozwoliłoby na uzupełnienie lub uszczegółowienie informacji o poszczególnych niewiastach. Jednakże w zaprezentowanej

formie osiągnięcia dr. Brzezińskiego, rekonstrukcja losów kilkudziesięciu osób z grupy rządu reprezentowanej w źródłach średniowiecznych, a tak jest w przypadku kobiet, o których informacje są uboższe i często jednostronne, są znaczącym osiągnięciem i stanowić będą zapewne podstawę dalszych badań nad kobietami, zarówno w wymiarze jednostkowym jak i zbiorowym.

W książce znajdują się również inne, istotne elementy uzupełniające i wspomagające narrację zasadniczych części – objaśnienia skrótów, podzielona na źródła (rękopiśmienne i drukowane) i opracowania bibliografia, indeks osób i miejscowości.

*

W dorobku dr. Witolda Brzezińskiego widać wyraźny progres, zarówno ilościowy (jak podano wyżej po doktoracie powstała zdecydowana większość jego prac 34 na 42 opublikowane), jak i jakościowy. Poruszane przez niego problemy lokują się w kilku subdyscyplinach historycznych: historia, historia społeczna, historia wychowania, genealogia, historia prawa, historia dzieciństwa, demografia historyczna. Jego kompetencje merytoryczne, organizacyjne i dydaktyczne zasługują na podkreślenie. Pewnym minusem jest fakt, iż stosunkowo niewiele publikował poza Polską i w językach kongresowych, co pozwoliłoby na upowszechnienie wyników jego badań.

Dr Witold Brzeziński jest, moim zdaniem, samodzielnym, w pełni ukształtowanym, kreatywnym badaczem, pracowitym i konsekwentnym w swoich pracach i realizacji celów badawczych. Uważam, iż osiągnięcia dr. Brzezińskiego, a szczególnie jego publikacje, w tym książka poświęcona późnośredniowiecznym szlachciankom wielkopolskim, spełniają ustawowe warunki stawiane przez osobami ubiegającymi się o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. W pełni popieram wniosek o nadanie dr. Witoldowi Brzezińskiemu stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Potranowo 3.07.22 r.

